

Onbehaaglijk Nederland?

De rekening van Rutte III

4 oktober 2018

Bas ter Weel

SEO Economisch Onderzoek

Roetersstraat 29

1018 WB

Amsterdam

Tel: +31 (0)20 525 1630

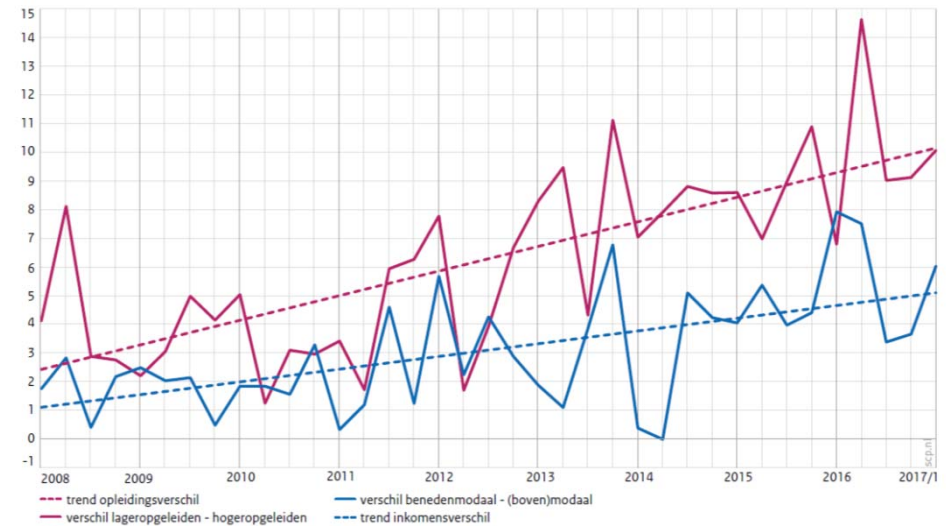
secretariaat@seo.nl

www.seo.nl

Onbehagen in Nederland is laag, maar grote verschillen

- Gemeten onbehagen is in Nederland ...

- Licht toegenomen sinds 2008
- Een stuk hoger onder laag- dan hoogopgeleiden en het verschil neemt toe
- In toenemende mate hoger onder burgers met een laag dan een hoog inkomen
- Sterk procyclisch (conjunctuurgevoelig)

Bron: SCP (2017)

Noot: Blauwe lijn is het verschil tussen lage en hoge inkomens; paarse lijn is het verschil tussen laag- en hoogopgeleiden.

- Definitie is het gemiddelde van ...

- Pessimisme: Gaat het meer de goede of meer de verkeerde kant op met Nederland
- Opvattingen over politiek, overheid en globalisering

Zijn er heldere oorzaken van toenemend onbehagen?

- Onbehagen kent verschillende oorzaken

- Macro-economie: Relatief hoge volatiliteit van de Nederlandse economie
 - Gevolg: diepe dalen die zwaarder wegen dan pieken (verliesaversie)
- Beloning van arbeid: Inkomens- en werkzekerheid hangt (te) sterk samen met de aard van het contract.
 - Gevolg: Uitkomsten worden vooral bepaald door “hoeveelheden” en minder door “prijzen” (met opdrachtnemers als ventiel)

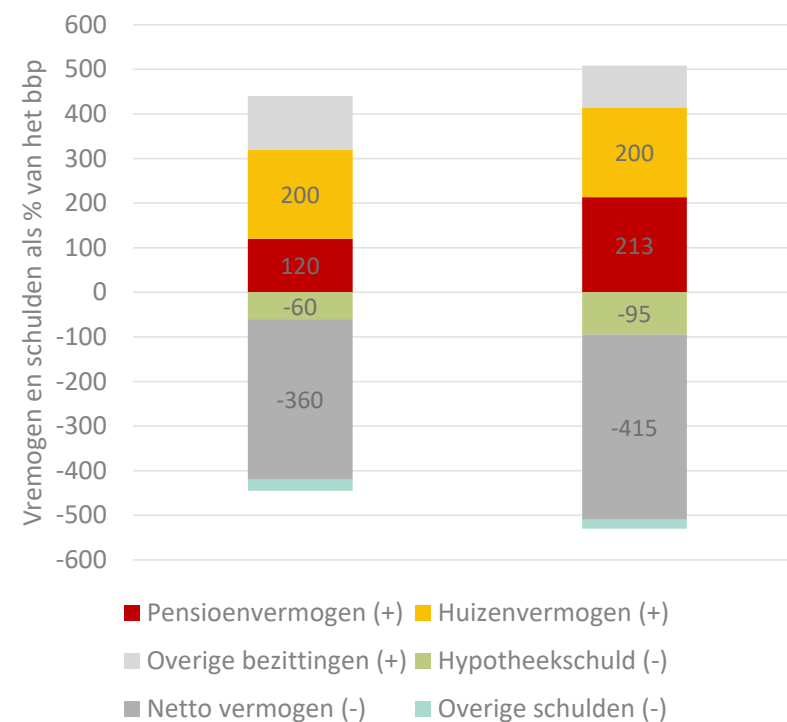
Terrein	Randen van de/het ...	Onbehagen over ...
Economie	Arbeidsmarkt	Onzekerheid werk en inkomen
Sociaal	Sociale klassen	Geringe verheffing
Geografie	Rurale gebieden	Krimp
Politiek	Politiek spectrum	Ongrijpbare elite
Cultuur	leefomgeving	Onveiligheid

Bron: gebaseerd op de analyse en indeling van Van Vulpen et al. (2016). Over de grenzen van onbehagen, NSOB: Den Haag.

Volatiliteit door lange balansen

- **Kleine open economie is gevoelig voor internationale schokken**
 - Fact of life ...
- **Binnenlandse consumptie en investeringen conjunctuurgevoelig**
 - Woningmarkt: hoge hypotheekschulden en niet goed functionerende huurmarkt
 - Kredietmarkt: veel financiering via banken remt lange-termijn investeringen
 - Pensioenstelsel: kapitaal-gedekt systeem is gevoelig voor financiële schokken
- **Beleid is veelal procyclisch**

Vermogen en schulden in 2000 en 2017

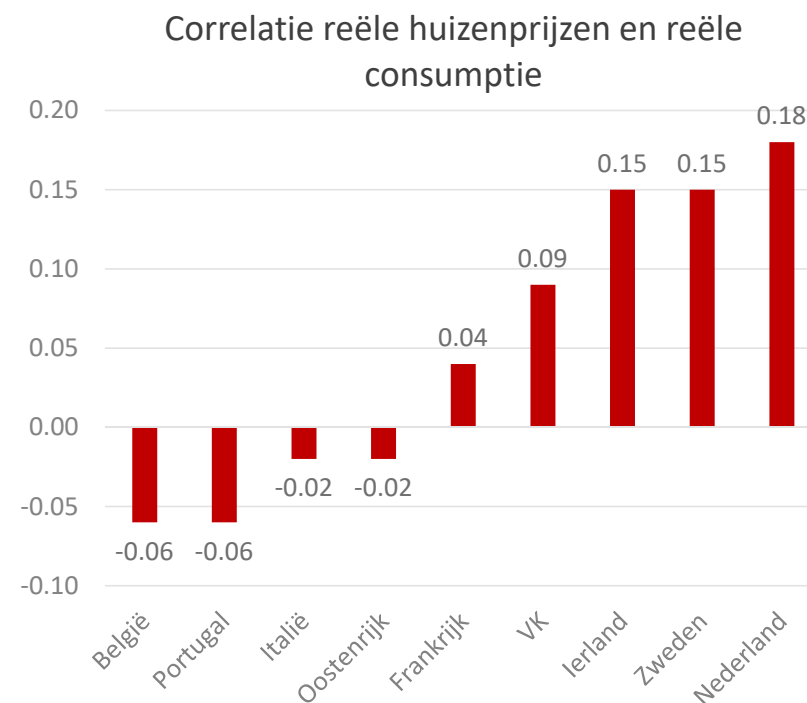

Bron: Miljoenennota 2019

Wordt de vatbaarheid voor volatiliteit tijdens Rutte III minder?

- **Huishoudens blijven kwetsbaar**

- Schulden dalen licht door woningmarktbeleid (aflossingsplicht, versoering hypotheekrenteaftrek)
- Nauwelijks liquide buffers (meer dan de helft heeft minder dan € 20.000 achter de hand)
- Pensioengeld nog steeds vast (mogelijk eerder inzetten en/of lagere opbouw door doorbeleggen na pensionering, opnemen voor aankoopzorg/huis)
- Sterke correlatie tussen huizenprijzen en consumptie blijft bestaan (Zweden, Ierland en Nederland koplopers)

Bron: DNB

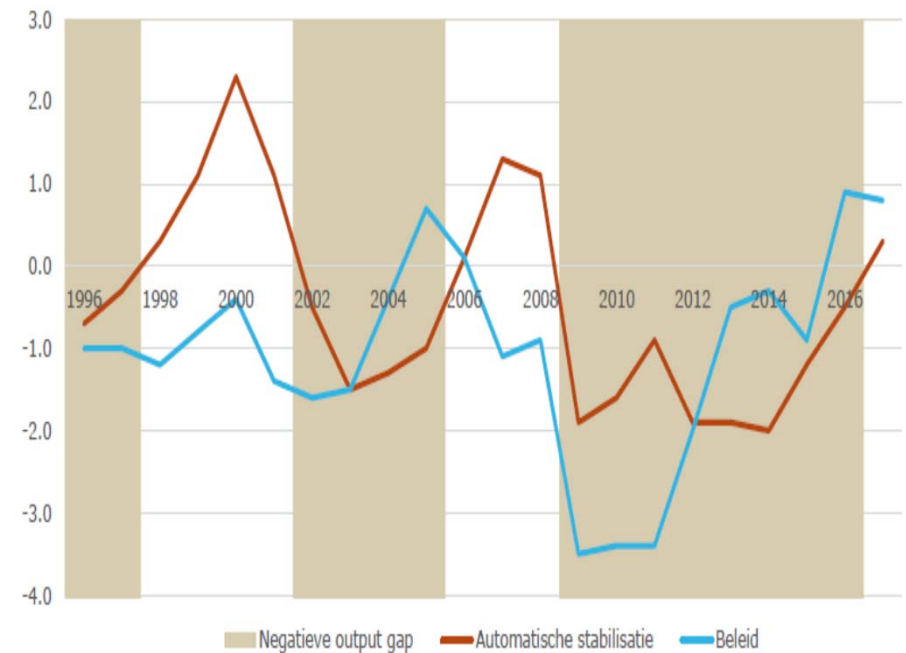
Wordt de vatbaarheid voor volatiliteit tijdens Rutte III minder?

- Financiële sector is sterker

- Betere kapitaalpositie, kortere balansen
- Maar: kredietverlening krimpt nog steeds

- Overheid

- Nog steeds procyclisch beleid, ondanks automatische stabilisatie
- Wel begrotingstekort omgebogen (houdbaarheid op lange termijn niet)
- Zorguitgaven dalen licht (t.o.v. basispad), maar vormen de grootste uitdaging op termijn zonder dat oplossing in zicht is (solidariteit onder druk)

Bron: DNB

Arbeidsmarkt uit balans

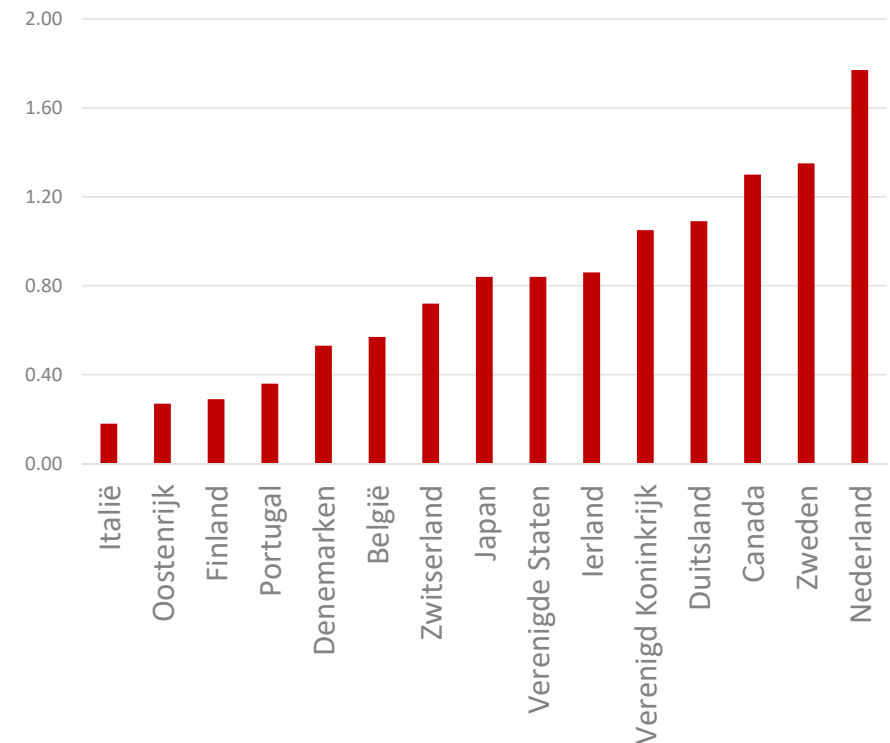
- Flex vs. vast

- Flex vanwege voorkeuren (aanbod) en flex vanwege pieken en dalen (vraag) zijn prima
- Flex om knellende regels te omzeilen of te besparen op loonkosten is steeds vaker argument
- Jongeren en lager opgeleiden blijven hangen in flex

- Opdrachtnemers vs. werknemers

- Ondernemerschap stimuleert innovatie en groei, maar doorgroei bedrijven in Nederland laag
- Opdrachtnemer vanwege voorkeuren (maar dan ook verzekerd en met pensioenopbouw)
- Opdrachtnemer uit opportunisme of uit noodzaak (concurrentie op voorwaarden, ongelukken)

Verskil in bescherming vast – flex is nergens zo groot als in Nederland

Bron: Eigen berekeningen op basis van OESO

Conjunctuur is gunstig voor Rutte III

• Werkgelegenheid

- Participatie neemt verder toe
- Weinig sprake van (structurele) ontmoediging of schade
- Aantal gewerkte uren stijgt onder deeltijders (meer dan 80 procent werkt nu meer dan 20 uur per week)

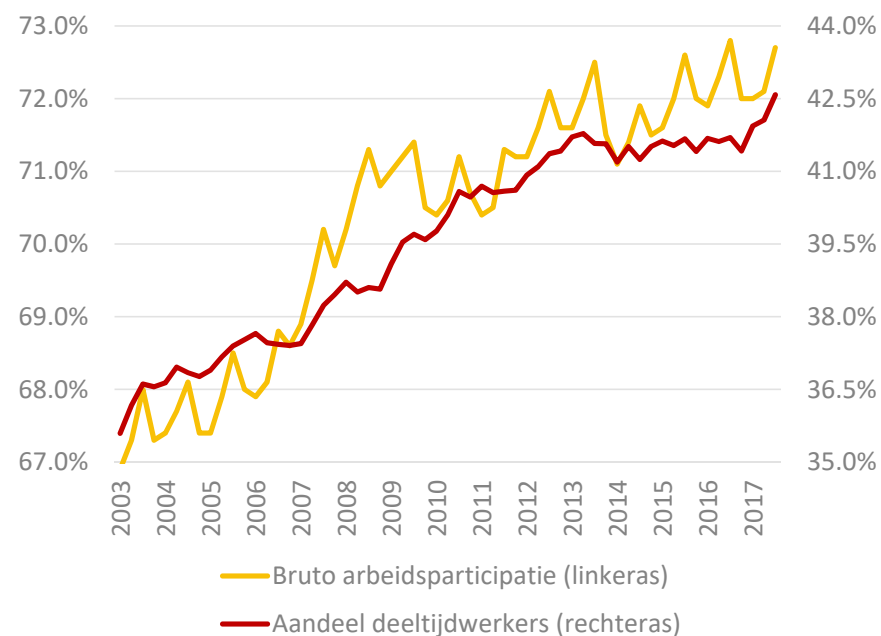
• Werkloosheid

- Werkloosheid daalt en spanning op de arbeidsmarkt neemt toe

• Beloning

- Beloning van arbeid loopt nog wat achter bij de productiviteit

Arbeidsparticipatie is sterk toegenomen, vooral door toename deeltijdwerkers

Bron: Ter Weel et al. (2018). *Economische effecten "wegwerkzaamheden"*. SEO Rapport 2018-83.

Structurele situatie 1995-2015 (met raming t/m 2019)

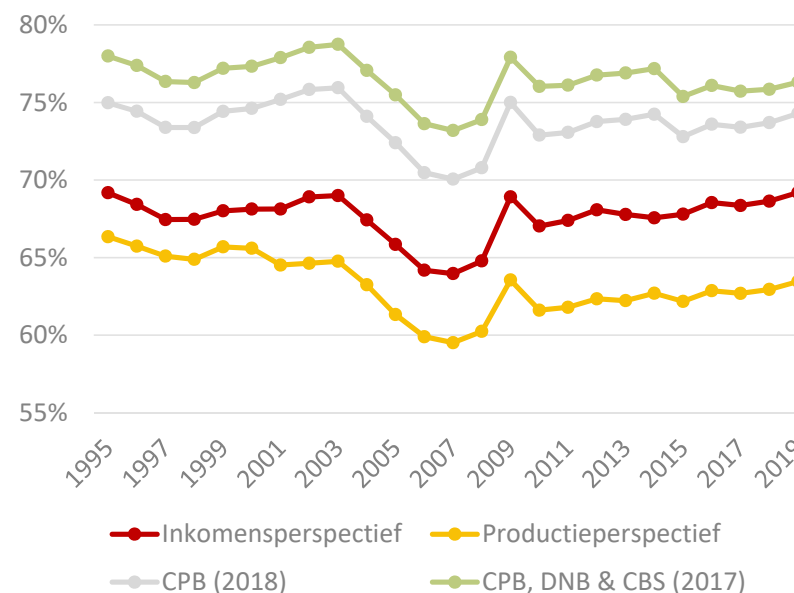
Ontwikkeling

- AIQ in inkomensperspectief van 69 procent in 1995 naar 67 procent in 2015 (en weer naar 69 procent in 2019).
- AIQ in productieperspectief daalt met 4 procentpunt, in anders definities met 2 à 3 procentpunt.

Geen eenduidig patroon

- 2003, 2009, 2019 op niveau 1995 (CPB en inkomensperspectief).
- 2012-2014: AIQ in inkomensperspectief daalt, terwijl AIQ in overige definities stijgt.
- Opmerkelijke dip 2003-2007 door definitiewijzigingen en revisies Nationale Rekeningen.

Verschillende definities, verschillende trends en niveaus

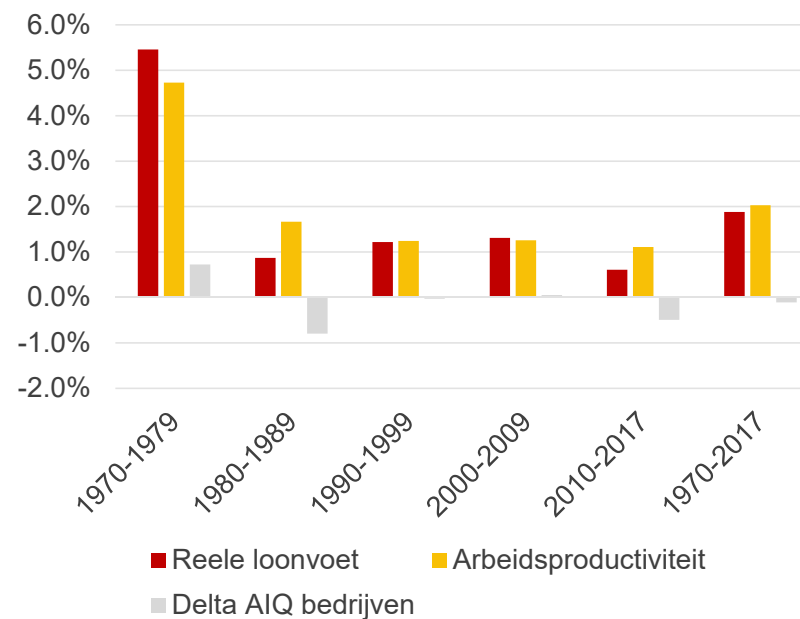
Bron: Ter Weel et al. (2018). *De AIQ in Nederland: een overzicht*. SEO Rapport 2018-58.

Lonen en productiviteit gaan redelijk hand in hand

Veranderingen van de AIQ worden gedreven door veranderingen van de productiviteit en de reële loonvoet.

- Gerekend over de gehele periode 1970-2017 is er een beperkte daling van de AIQ van 0,1 procent per jaar: de groei van de loonvoet ligt met 1,8 procent per jaar gemiddeld net iets onder die van de productiviteit (2 procent per jaar)
 - 1970-1979: lonen stijgen sterker (te sterk volgens sommigen)
 - 1980-1989: correctie en loonmatiging (Wassenaar)
 - 1990-2009: evenwicht lonen en productiviteitsgroei
 - 2010-2017: lage groei beloning t.o.v. productiviteitsgroei
- **De lage loonstijging in afgelopen periode is mede een reflectie van de lage productiviteitsgroei**

Decompositie verandering AIQ in reële loonvoet en productiviteit

Bron: Ter Weel et al. (2018). *De AIQ in Nederland: een overzicht*. SEO Rapport 2018-58.

Arbeidsmarkt weer in balans?

- **Meer bescherming kwetsbare groepen**

- Minimumtarieven zzp'ers ?
- Loondispensatie X
- Strengere regels flexibele arbeid WAB

- **Meer zekerheden**

- Transitievergoeding voor iedereen WAB
- Cumulatiegrond in het ontslagrecht WAB
- Lagere kosten vaste contracten WAB

- **Duurzame inzetbaarheid**

- Gezondheid en sport ☺
- Voor- en vroegschoolse educatie ☺
- Leven lang ontwikkelen t.b.v. mobiliteit ☺

Haalbare balans?

- **(Kosten)verschil zzp – werknemer**
 - Maatregelen worden deels tenietgedaan door nieuw beleid (zoals partnerverlof)
 - Nieuwe werkvormen komen op en passen slecht bij huidige spelregels
- **Tweeschijvenstelsel**
 - Wat zijn de verdelingseffecten?
 - Levert dit meer efficiency op?
- **Onverwachte effecten**
 - Strategisch gedrag rondom nieuwe grenzen
 - Toezicht en handhaving
 - Experimenteren en evalueren

Wat zijn de koopkrachteffecten van het tweeschijvenstelsel in de IB

- Wie profiteren (structureel vanaf 2021) van het tweeschijvenstelsel in termen van koopkracht (gele staven)

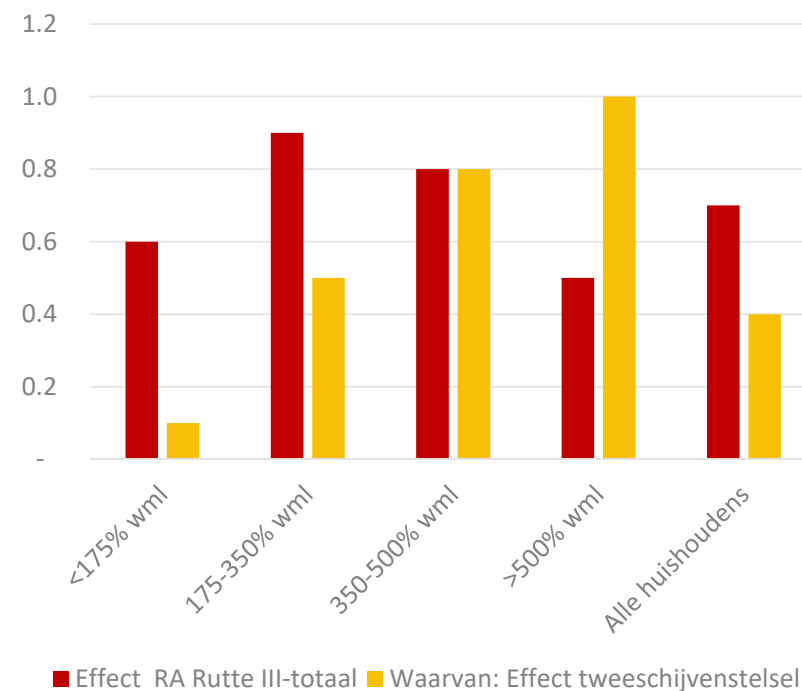
- Werkenden (+0,6)
- Tweeverdieners en alleenverdieners (+0,5)
- Hogere inkomens (+0,1 vs. +1,0)
- Gezinnen met kinderen (+0,6)

- Effecten op ongelijkheid

	Regeerakkoord	Tweeschijvenstelsel
2021	-1.10%	2.50%
2060	-2.70%	0.50%

- Regeerakkoord compenseert dit grotendeels (rode staven) met andere maatregelen

Koopkrachteffecten RA Rutte III en Tweeschijvenstelsel

Bron: CPB

Noot: Dit zijn structurele effecten vanaf 2021 ten opzichte van het basispad

Nieuwe fenomenen passen slecht in de huidige constellatie

De kluseconomie in Nederland

Taxichauffeurs
... zijn meestal mannen,
... maken veel uren, waarvan gemiddeld iets meer dan 20u p/w voor een platform,
... zijn relatief vaak ontevreden over dit werk,
... en verdienen het meest van alle kluswerkers.

Foto's maken
Kluswerkers die foto's maken
... zijn gemiddeld wat ouder,
... zijn vaak tevreden over dit werk,
... en willen dit werk nog wel even doen.

Maaltijdbezorgers
... zijn relatief jong,
... zijn vaak erg tevreden over dit werk,
... maar willen dit werk niet al te lang doen (<1 jaar),
... en het mediane aantal gewerkte uren per week bedraagt 10.

Vakmensen
... omvatten 8% van alle kluswerkers,
... zijn veelal mannen,
... en zijn ondernemers die platform als nieuw acquisitiemiddel gebruiken.

Schoonmakers
... zijn meestal vrouwen,
... verdienen het minst,
... zijn relatief vaak ontevreden over dit werk,
... en willen dit werk niet al te lang doen (<1 jaar).

Herecawerkers
... omvatten 5% van alle kluswerkers,
... en invakkrachten worden ingezet in reguliere teams.

Omvang en inkomen
Ongeveer **0,4%** van de beroepsbevolking (ongeveer **34.000 personen**) is 'kluswerker': zij verrichten fysieke arbeid en komen via een app of website aan opdrachten.

overig (27%), o.a. horeca, bouwvakkers — eten bezorgen (34%)
foto's maken (11%) — schoonmaken (14%)
personen vervoeren (14%)

De **doorsnee kluswerker** werkt 11 uur per week en verdient dan €300 per maand. Dat is een mediane uurtarief van €13. De onderlinge verschillen zijn echter groot.

Groei en potentie
Door opkomst van internet en smartphones is er een stevige groei van de kluseconomie geweest.

klant: eenvoudig en snel een taxi of maaltijd bestellen
kluswerker: makkelijk beschikbaar doorgeven via een app
app kan vraag en aanbod beter matchen

De meest platforms zijn nu vertieslatend en proberen marktaandeel te veroveren: ze hebben de ambitie om binnen enkele jaren in omvang te verdubbelen. Als het matchen van vraag en aanbod duurer wordt door ontwikkelingen in wet- en regelgeving kan dit de groei remmen.

Werkverdeling: 3 vormen

- platform selecteert werker
- klant selecteert uit groep potentiële werkers
- werker die als eerst reageert, krijgt de klus

Vaststellen tarief: 3 situaties

- platform bepaalt
- klant bepaalt
- werker bepaalt

Consequenties
In hoeverre is werk in de kluseconomie anders dan bestaand werk, en wat zijn de juridische implicaties daarvan? Door de diversiteit van de kluswerkers, heeft niet elke kluswerker met dezelfde consequenties te maken. Voor elk type kluswerker is daarom een thema geïdentificeerd. Deze worden uitgewerkt in Hoofdstuk 5 van het bijbehorende rapport.

Consequentiethema's: **Werkgeverschap** **Bemiddeling** **Kwetsbaar werk** **Versnippering**

seo economisch onderzoek
Deze infographic hoort bij SEO-rapport 2018-30, 'De opkomst en groei van de kluseconomie in Nederland'.

Conclusie

- **Volatiliteit**

- Blijft hoog in Rutte III, deels *fact of life* deels *selfmade*
- Aandachtspunt: diepe dalen wegen zwaarder dan pieken

- **Inkomensonzekerheid**

- In afwachting van invoering van de WAB en effecten van het tweeschijvenstelsel
- Aandachtspunt: wordt zekerheid geboden aan de groepen die dit het meest nodig hebben vs. is er draagvlak voor herverdeling en “paternalisme”

Onbehaaglijk Nederland?

De rekening van Rutte III

4 oktober 2018

Dank voor uw aandacht

SEO Economisch Onderzoek

Roetersstraat 29

1018 WB

Amsterdam

Tel: +31 (0)20 525 1630

secretariaat@seo.nl

www.seo.nl